

© *Іванов Є. В.*

парадигми в цілому.

Однако и антимилитаризм, и концепция сатяграхи — есть суть одного, а именно — применения на практике идеалов ненасилия.

Потеря интереса общества к общечеловеческим моральным ценностям представляет для ненасильственной идеи существенную проблему. Это связано не только с тем, что потеря интереса к моральной стороне жизни напрямую уменьшает количество приверженцев ненасильственной идеи, но и с тем, что весь тот религиозный, этический и философский фундамент, на который тысячелетиями опиралась ненасильственная этика, постепенно утрачивает свою неоспоримую истинность в глазах человечества. Подмена моральных установок случилась не в одно мгновение. Утрата ценности духовной стороны жизни стала возможной благодаря постепенным историческим процессам, поэтому «застигнутых врасплох» и категорически несогласных с такой трансформацией моральных ценностей людей нет и быть не могло, так как продолжительность человеческой жизни слишком мала для того, чтобы охватить весь этот процесс целиком.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Большаков В. П. Ноосфера, культура и время // Вестник НовГУ. Сер.: Гуманитарные науки. — 1998. — С. 9.
2. Давыдов Ю. Этика любви и метафизика своеволения / Ю. Давыдов. — М., 1982. — С. 318.
3. Жирар Р. Насилие и священное / Р. Жирар. — М.: Новое лит. обозрение, 2000. — 400 с.

Іванов Є. В. — кандидат історичних наук, доцент кафедри соціології, філософії і права Одеської національної академії харчових технологій.

УДК 130.1:316.012

АМЕРИКАНСЬКА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ: СПРОБА ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ

У статті аналізуються з точки зору соціальної філософії особливості американської моделі соціального управління. Автор вказує на те, що суспільство США виробило ефективні механізми соціальної взаємодії, які дозволяли йому на протязі століть долати дезинтеграцію внаслідок переважання інтенсивного відтворення суспільного суб'єкта над простим відтворенням.

Ключові слова: соціальне управління, американська модель, лідерство, інтенсивне відтворення.

АМЕРИКАНСКАЯ МОДЕЛЬ СОЦИАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ: ПОПЫТКА ФИЛОСОФСКОГО ОСМЫСЛЕНИЯ

В статье анализируются с точки зрения социальной философии особенности американской модели социального управления. Автор указывает на то, что общество США выработало эффективные механизмы социального взаимодействия, которые позволяли ему на протяжении столетий преодолевать дезинтеграцию вследствие преобладания интенсивного воспроизводства социального субъекта над простым воспроизводством.

Ключевые слова: социальное управление, американская модель, лидерство, интенсивное воспроизводство.

AMERICAN MODEL OF PUBLIC ADMINISTRATION: AN ATTEMPT FOR PHILOSOPHICAL ANALYSIS

In the article analyzed from the point of view of social philosophy features American model of public administration. The author points out that the society of USA has developed effective mechanisms of social interaction. It was due to the predominance of intense reproduction of the social subject over simple reproduction.

Keywords: public administration, the American model, leadership, intensive reproduction.

На початку XXI ст. проблеми управління суспільством виходять на перший план не тільки у

соціальної філософії, а й в соціології, політології, менеджменті та інших суспільних науках. Можна сміливо стверджувати, що від того, наскільки людство зуміє їх осмислити і вирішити, залежить його майбутнє. Саме тому спостерігається звернення вчених, а в першу чергу сучасних філософів, до маловивчених питань соціального управління. Одним з перспективних напрямків дослідження є аналіз його національних моделей. Тривалий час автори більшості літератури з цього питання обмежувались лише виділенням особливостей національного менеджменту та державного управління, однак, настав час для більш широких узагальнень в рамках цілісного підходу до соціального управління. Цілком закономірно звернення до американського досвіду в цій сфері, оскільки США є найбільш впливовою країною світу, яка відіграє неабияку роль в економічному і політичному житті, а також на міжнародній арені.

Мета статті: проаналізувати особливості соціального управління США, визначити його слабкі та сильні сторони, виділити закономірності розвитку національної моделі цього виду управління.

Окреслена тема є маловивченою в філософській літературі. В західній традиції вона досліджувалась здебільшого в рамках політології, яка в США та інших західних країнах другої половини ХХ ст. стала одним з провідних інструментів аналізу взаємовідносин держави і суспільства, особливо політичних проблем, пов'язаних з керуванням соціальними процесами. Тому й не дивно, що Е. Хейвуд в своїй роботі подав визначення політики, яке дуже близьке до сучасного розуміння соціального управління: «...Політика є процес, в рамках якого люди створюють, зберігають і збагачують норми власного співіснування. Тому політика нерозривно пов'язана з такими явищами, як конфлікт (conflict) та кооперація (cooperation)» [1, с. 4].

Дещо пізніше від політології відокремився напрямок суспільствознавства більш близький до соціальної філософії — суспільне управління (public administration). На Заході він зараз представлений численними працями, в яких досліджується, яким чином пов'язані політична і соціальна сфери суспільства. Наприклад, автор монографії «Порівняльний аналіз суспільного управління» Дж. Е. Чендлер розпочинає свій аналіз системи соціального управління США з розгляду особливостей американської політичної культури, досліджує конституційний лад країни та функції федеральних урядів та приділяє значну увагу соціальним службам, бюрократії та іншим інститутам, що є механізмами взаємодії суспільства та держави. Координація, кооперація і фінансування — ось, головні терміни, якими оперує американський дослідник, щоб пояснити, куди і як рухається суспільство [2].

Описаний напрям осмислення соціального управління сприйняли і деякі російські дослідники. Наприклад, співробітник Інституту загальної історії Російської академії наук І. О. Василенко фактично досліджує ту ж саму сферу соціального управління, що й Дж. Е. Чендлер, називаючи її «адміністративно-державним управлінням» [3; 4].

Що стосується українських філософів, то В. Г. Кремень, О. С. Пономарьов, С. М. Пазиніч дослідили окремі аспекти американської моделі соціального управління в своїй ґрунтовній праці «Філософія управління». Так, вони піддали аналізу доробок класиків американського менеджменту, в тому числі відомого теоретика управління П. Друкера [5, с. 284].

Слід також відмітити концепцію соціального управління голови Міжнародної кадрової академії управління персоналом, професора Г. В. Щокіна, яку він виклав у статті «Закони життєдіяльності етносів, культур і цивілізацій». Згідно з нею «орієнтирами й регуляторами людської діяльності є базові цінності, періодична й закономірна зміна яких призводить до появи нових релігій і ідеологій, історичних часів і народів» [6]. На нашу думку, можна сприйняти цю тезу за відправну точку нашого дослідження.

Розглянемо основні етапи розвитку соціального управління в США. Фактично всю історію країни можна представити у вигляді циклів, в ході яких американському суспільству доводилось відповідати на різноманітні виклики історії як ззовні, так і зсередини, тобто необхідно було виробити такі суспільні цінності та моделі соціальної взаємодії, які були б адекватними запитам часу. Тривалість циклів та зміст соціокультурних трансформацій, які проходили в їх рамках, були різними. Однак методологія соціокультурного підходу, особливо його варіанту, розробленого О. С. Ахієзером [7], дозволяє описати та проаналізувати їх специфіку:

І період (з моменту відкриття європейцями американського континенту в 1492 р. та початку його колонізації до середини ХVIII ст.) характеризувався поступовим формуванням культури американського суспільства, основним компонентом якої стала культура англомовних переселенців, особливо тих, хто сповідував різні версії протестантизму. Англійська аристократія, що прибула з Великої Британії, не зуміла створити в колоніях «Нову Британію» зі зручними для великих

землевласників порядками. В незвичних умовах колоністам довелося відчутно видозмінити свій спосіб життя та господарювання, виробити ефективну тактику і стратегію колонізації «вільних» земель, механізм притоку людських ресурсів, зі Старого світу (Лондонська та Плімутська компанії, що займалися переселенням, використання рабів і т. д.).

Історія колонізації Північної Америки переконливо доводить, що просування переселенців углиб континенту було успішним лише там, де європейське населення зуміло виробити нові моделі економічних та соціальних відносин, тобто там, де просте відтворення соціального суб'єкта було відтиснуто в згаданих сферах на периферію суспільного розвитку інтенсивним відтворенням, що базувалося на інноваційній діяльності, впровадженні нових моделей соціальної взаємодії і т. д. В інших сферах (мова, релігія, сімейні відносини і т. д.) просте відтворення продовжувало природним чином зберігатися, проте з плином часу в них поступово накопичувалися різні відмінності, що пояснювалося географічною віддаленістю від метрополії, неможливістю підтримувати міцні контакти з нею.

II період (з початку 60-х до початку 80-х рр. XVIII ст.) був відзначений наростанням конфронтації колоній і метрополії, яка вилася в Війну за незалежність (1775–1783 рр.). На цьому етапі чітко проявилася особливість соціального управління новонароджуваного американського суспільства: на передній план вийшов інститут лідерства, який дозволив відповісти на виклики часу: захистити країну, відстояти її інтереси, створити правову базу для подальшого розвитку суспільства. Дж. Вашингтон, Б. Франклін, Т. Пейн та інші представники американської нації зуміли гідно відповісти на запити історичного моменту, тому закономірно, що роль видатних суспільних діячів традиційно привертає велику увагу в американському суспільстві.

III період (з кінця 80-х рр. XVIII до початку 40-х рр. XIX ст.) ознаменувався розбудовою владних та адміністративних структур молодій американській країні. В цей час американці створили всередині все ще досить аморфної держави дві моделі розвитку, одну з яких можна назвати «аграрною» (Південь), а другу — «промисловою» (Північ). Перша спиралась на застосування праці рабів і фактично була кроком назад, її підйом почав запускати в американському суспільстві процеси деструктивного відтворення, дезінтеграції. Рабовласник перетворювався на повновладного господаря в межах своєї плантації, був мало зацікавленим в застосуванні інновацій. Друга модель, навпаки, була зорієнтована на інноваційний розвиток господарства, приватну ініціативу, підприємництво і т. д.

IV період (від початку 40-х рр. XIX ст. до початку 70-х рр. XIX ст.) можна охарактеризувати як переломний для Сполучених Штатів Америки. В ході жорстокої громадянської війни громадяни Півночі перемогли і утвердили свою промислову модель розвитку на всій території країни, хоча дискримінація чорношкірого населення тривалий час зберігалася у південних штатах і була подолана значно пізніше за часів Дж. Ф. Кеннеді.

V період (від початку 70-х рр. XIX ст. до 1933 р.) був відмічений тим, що американське суспільство швидко розвивалося на основі промислової моделі. Однак в її межах поступово накопичилися значні деформації і протиріччя, що й призвели до масштабної суспільної кризи, яка розпочалася в 1933 р. В цей період велику роль відіграли американські суди, які виступали своєрідними регуляторами соціальних відносин. Вони виносили безліч важливих рішень, які стали принциповими, відіграли роль прецедентів, на яких були сформовані принципи взаємовідносин держави і індивіда, робітників і корпорацій і т. д.

VI період (з 1933 р. до сучасних днів). Для виходу з масштабної кризи американцям під керівництвом Ф. Д. Рузвельта довелося значно обмежити дію ринкових механізмів, посилити роль держави в регулюванні економіки. В результаті проведених реформ суспільству вдалося приборкати громадські виступи, вийти на новий цикл підйому. Якщо в попередній період інтенсивне відтворення забезпечувалося в основному за рахунок економічних нововведень, то для подолання кризи був змінений зміст взаємовідносин між суспільством і державою. Остання внаслідок цього взяла на себе значні соціальні зобов'язання. «Перевантаження» механізмів інтенсивного відтворення сприяло зростанню ВВП США, і країна почала досягати економічного зростання по всім напрямкам.

Характерною рисою соціальної системи США завжди був індивідуалізм — якість, яка характеризує соціальну конструкцію, де кожен повинен піклуватися сам про себе. Американський менеджмент, в тому числі і соціальний, увібрав у себе духовну складову християнської релігії в її протестантській конфесії. При цьому він зумів поєднати в собі філософію свободи творчості та необхідність і пріоритетність наукового знання як головного фактора досягнення успіху й економічного розвитку. В церковних доктринах протестантизму велика увага приділялася таким аспектам життя, як відповідальність та ефективність [8].

Директор американської корпорації «General motors» Джек Уелш так сформулював шість золотих правил управління: 1) необхідно сприймати дійсність такою, як вона є, а не такою, як її хотілось би бачити; 2) необхідно бути щирим з усіма; 3) необхідно не управляти, а направляти; 4) необхідно впроваджувати зміни раніше, ніж вони стануть необхідними; 5) якщо немає конкурентної переваги, не слід вступати в конкурентну боротьбу; 6) необхідно самому контролювати свою долю, або це почне робити хтось інший [8].

Управлінська компетентність, на думку американців, включає в себе організаторські здібності, відповідальність, силу переконання, авторитет керівника. Професійна компетентність означає університетську освіту, роботу в більшості функціональних областей; досвід роботи за кордоном; знання іноземних мов. Одним з ключових факторів успіху вважається висока культура управління часом, яка відсутня в багатьох інших національних культурах.

В цілому можна стверджувати, що в США найбільш важливою моделлю соціального управління є модель лідерства. Ця модель постійно пропагується, вдосконалюється, відтворюється усюди, де є можливість для цього: в політиці, у великих корпораціях, в армії, школі і т. д. Скоріше за все, дана модель виникла в результаті колонізації країни, коли невеликим, розрізненим соціумам доводилося виживати у ворожому середовищі. Модель передбачає висунення (зазвичай на демократичних принципах) лідера, який бере на себе відповідальність і реалізує певну стратегію для досягнення якоїсь мети. Під час реалізації стратегії лідера суспільство має підтримувати його, відіграючи роль «команди». Якщо лідер не виправдовує очікувань, його змінюють, і цикл повторюється знову. Суспільні організації, об'єднані своїми лідерами, дуже схожі між собою. Соціальний простір Америки уявляє собою гігантську голограму, в тому сенсі, що інформація про ціле міститься в кожному з його елементів [9, с. 296].

Розвиток цієї моделі соціальних відносин тривалий час дозволяв американському суспільству впевнено рухатись вперед, так як лідерам нерідко вдавалося реалізувати свої здібності на повну силу. Однак в 70-х роках ХХ ст. американське суспільство почало усвідомлювати, що модель лідерства не позбавлена недоліків. Було помічено, що велика частина населення не бажає жити в умовах гострої конкуренції. Емоційна і нервова напруга в суспільстві, що почало стрімко інформатизуватися, зростала, тоді були винайдені «технології соціального управління». Американські еліти успішно застосовували їх для укріплення єдності своєї нації та цивілізації, а також для ослаблення конкурентів. В цілому використання соціальних технологій передбачає використання декількох ключових понять. Головним з них є соціальний процес — процес трудового впливу людини на саму себе або на іншу людину за допомогою специфічних матеріальних та інформаційних засобів праці, соціальної техніки та соціальних інструментів. Результатом цього впливу може бути розвиток здібностей людини та активної цілеспрямованої діяльності. В соціальному процесі приймають участь багато індивідів, які пов'язані між собою відношеннями кооперації та розподілу праці. Розвиток різноманітних матеріальних та трудових факторів виробництва веде до послідовного розвитку форм соціального процесу. До органічних за своєю природою форм соціального процесу зараховують рід, плем'я, сім'ю, а до більш складних, інституціональних — народність, народ, націю. Інституціональні форми соціального відтворення виникають під дією соціальних інститутів — відокремлених груп людей, пов'язаних між собою відношеннями розподілу та кооперації праці. Зовнішнім ефектом їх діяльності є соціальна послуга. До соціальних інститутів зараховують зазвичай школу, церкву, музеї і т. д. Російський дослідник О. Гапоненко, крім цього, вводить поняття «соціальних фабрик». Це соціальні інститути, засновані на діях механізмів та машинних систем, особлива форма соціального буття (газети, кіно, радіо, телебачення і т. п.). Сукупність засобів забезпечення зовнішньої діяльності соціальних інститутів він умовно називає «соціальними механізмами» [10].

Сукупність цілей, ідей, цінностей, трудових прийомів, інструментів та техніки, які використовуються в рамках соціальних інститутів для формування загальних соціальних цінностей, а також зовнішніх механізмів забезпечення діяльності цих інститутів, можна визначити як власне соціальні технології. Однією з важливих функцій соціальних інститутів є формування з відокремлених індивідів соціальних спільностей, вони здійснюють цю функцію за допомогою формування спільних цілей, надання їм форми цінностей та переконання індивідів у необхідності спільних дій у відповідності до цих цінностей. Іншими словами соціальні інститути створюють спільну для всіх соціальну ідеологію і формують за її допомогою єдину соціальну свідомість. Священики, вчителі, викладачі, митці — всі вони впливають на свідомість людей, успішні представники цих професій утворюють соціальну еліту, яка, на думку О. Гапоненко, використовує соціальні технології в процесі створення соціальних спільностей. Для виконання цих функцій

© *Кадієвська І. А.*

американські соціальні еліти отримують матеріальні ресурси від еліт економічних та силову підтримку від еліт політичних. Це потребує вибудовування певних взаємовідносин між елітами та встановлення зв'язків еліт з масами населення [10].

В цілому можна констатувати, що за допомогою застосування соціальних технологій в роботі неурядових організацій та розвитку нової галузі соціального управління (Public relations) в США вдалося зменшити динаміку зростання негативних явищ в 90-ті роки ХХ ст., збільшити керованість суспільства, однак безліч соціальних проблем залишилися невирішеними.

Підсумовуючи вищевикладене, треба наголосити на тому, що американське суспільство виробило механізми соціального розвитку (в першу чергу інститут лідерства), які дозволили йому на протязі декількох століть швидко й динамічно розвиватися, гідно відповідати на виклики історії, підтримуючи інтенсивне відтворення соціального суб'єкта за рахунок різноманітних нововведень. Однак, в соціальній філософії поки що не прояснено остаточно роль в соціальному прогресі американського суспільства таких суспільних інститутів, як сім'я, культура, освіта, мораль, ЗМІ і т. д., тому необхідні їх подальші дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хейвуд Э. Политология: Учебник для студентов вузов / Эндрю Хейвуд; [пер. с англ. под ред. Г. Г. Водолазова, В. Ю. Вельского]. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 544 с.
2. Chandler J. A. Comparative Public Administration / J. A. Chandler. — London and New York : Taylor & Francis Routledge, 2000. — 200–223 p.
3. Василенко И. А. Административно-государственное управление как наука. Часть I / И. А. Василенко // Социологические исследования. — 1993. — № 8. — С. 88–95.
4. Василенко И. А. Административно-государственное управление как наука. Часть II / И. А. Василенко // Социологические исследования. — 1994. — № 4. — С. 98–106.
5. Кремень В. Г., Пазиніч С. М., Пономарьов О. С. Філософія управління: Підруч. для вищ. навч. закл. / В. Г. Кремень, С. М. Пазиніч, О. С. Пономарьов. — К. : Знання України, 2007. — 360 с.
6. Щокін Г. В. Закони життєдіяльності етносів, культур і цивілізацій (продовження) [Електронний ресурс журналу «Персонал»] / Режим доступу до журн. : <http://www.personal.in.ua/article.php?id=65>.
7. Ахиезер А. С. Россия: критика исторического опыта (Социокультурная динамика России) / А. С. Ахиезер. Т. I: От прошлого к будущему. — Новосибирск : Сибирский хронограф, 1998. — 804 с.
8. Веретнов В. Американский опыт управления бизнесом; [Електронний ресурс]. — Режим доступу до журн. : <http://www.klubok.net/article974.html>.
9. Бодрияр Жан. Америка / Жан Бодрияр; [пер. с фр. Калугин Д]. — Санкт-Петербург : Владимир Даль, 2000. — 206 с.
10. Гапоненко А. Современные американские социальные технологии [Електронний ресурс] // Режим доступу до журн. : <http://www.dynacon.ru/content/articles/380>.

Кадієвська І. А. — доктор филос. наук, проф., зав. каф. философии, политологии, психологии и права ОГАСА

УДК: 100+370+330.122

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ФАКТОР УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА

В статье особое внимание уделяется анализу современных изменений в системе образования. Успешное решение задачи развития образования в Украине связано с дальнейшим совершенствованием его структуры и функций.

Ключевые слова: общество, образование, гуманизация, гуманитаризация.

ОСВІТА ЯК ФАКТОР СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

В статті особлива увага приділяється аналізу сучасних змін в системі освіти. Успішне вирішення завдання розвитку освіти в Україні пов'язано із подальшим удосконаленням його